

Field : Education

Type : Research Article

Received:26.01.2018 - *Corrected*:----- - *Accepted*:04.07.2018

Yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Barış Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Murat AYDEMİR

Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya, TÜRKİYE

E-Posta: murataydemir_@windowslive.com

Öz

Bu araştırma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) barış eğitimi açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının doküman incelenmesi yöntemi ile taranması şeklinde yapılmıştır. Araştırmada doküman (veri kaynağı) olarak Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) kullanılmıştır. Araştırmaya ilişkin veriler 2017-2018 eğitim-öğretim yılında toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının temel felsefesinin, genel amaçlarının, öğrenme alanlarının, anahtar yetkinliklerinin, kazanımlarının, beceri ve değerlerinin barış eğitimini önemli düzeyde yansıttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, barış eğitimi, barış

Evaluation of The Revised Social Sciences Course Curriculum in terms of Peace Education Instruction

Abstract

The purpose of this study is to evaluate the Social Sciences Course Curriculum that was implemented in the academic year 2017-2018 (Elementary and Middle School- 4th, 5th, 6th, and 7th grades) in terms of peace education. This research was conducted by document review method. The curriculum for the Social Sciences Course (Elementary and Middle School- 4th, 5th, 6th, and 7th grades) was used as the source document. The data were collected during the academic year 2017-2018. A descriptive analysis approach was used to analyse the data. The findings of the study showed that the main approach of the curriculum for the Social Sciences Course reflects the peace education significantly in terms of general objectives, areas of learning, key skills, gains, and values.

Keywords: Social sciences, peace education, peace

Giriş

20. yüzyıldan günümüze yaşanan Dünya savaşları, kitle imha silahlarının üretimi, terör, aşırı nüfus artışı, savaş, sürgün ve katliamların neden olduğu göçler, az gelişmiş toplumlardaki kadın ve insan hakları ihlalleri, açlık ve yoksulluklar, etnik çatışmalar ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar insanlığı zor durumda bırakmıştır (Aydın, 2016). Günümüz dünya sorunlarının meydana getirdiği umutsuz ve ürkütücü tablo toplumları psikolojik ve fizyolojik açıdan olumsuz etkilemektedir (Öztürk, 2012). Dünya ve toplum düzeninin hemen her kesiminde kendisini farklı biçimlerde gösteren, karmaşık ve kaotik hale gelen bu sorunlar dünyanın sosyal yapısını zorlamaktadır (Memişoğlu, 2015; Öztürk, 2012).

Dünyanın içinde bulunduğu kaos ortamında, insanlık için ciddi tehdit oluşturan bu sorunların çözülebilmesi ve şiddetin ortadan kaldırılması için önemli çözüm yollarının başında eğitim gelmektedir (Avcı ve Turan, 2015; Memişoğlu, 2015; Mutluer, 2016). Nitekim yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen insanların barış içinde yaşama isteği barış eğitime verilen önemi arttırmıştır (Sevim ve Diler, 2017). Herkesin özlemine duyduğu bölgesel ve küresel barışın gelebilmesi, huzur ve mutluluk ortamının sağlanabilmesi için öncelikle barışa inanan ve barışın sağlanması için mücadele edebilecek insanların yetiştirilmesi gerekir. Barış eğitimi herkes için gerekli olan bir eğitimidir (Karaman Kepenekçi, 2010; İmamoğlu ve Bayraktar, 2014). Dolayısıyla toplumdaki bütün bireylerin barış eğitiminde geçirilmesi gerekmektedir (Karaman Kepenekçi, 2010; Avcı ve Turan, 2015; Keçe, Doğan ve Taş, 2016).

Barış eğitimi içerisinde dayanışma, yardımseverlik, sevgi, saygı, hoşgörü, farklılıkları takdir etme gibi değerleri barındıran bir kavramdır (Coşkun Keskin ve Keskin, 2009). Aynı zamanda çatışmaların barışçıl bir biçimde çözümlenmesini ve sağlıklı ilişkilerin kurulmasını sağlayan bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir eğitimidir (Johnson ve Johnson, 2006). İlgili alan yazı incelendiğinde barış eğitiminin tanımı hakkında herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanımın olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda barış eğitimi;

İmamoğlu ve Bayraktar (2014)' a göre insanların davranışlarını olumlu yönde değiştirmeyi hedefleyen bir eğitim olup, insan haklarını bireye öğreten ve bireyi insan hakları savunucusu yapmayı sağlayan bir eğitim sürecidir. Laing (1978)'e göre ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan şiddet ve çatışmalara barışçıl çözümler üreterek daha barışçıl ve sürdürülebilir bir gelecek yaratma girişimidir. Fountain, (1999)'e göre savaş, çatışma ve şiddet olaylarının barışçıl biçimde çözülebilmesi ve aynı zamanda kişiler, gruplar, ulusal veya küresel düzeyde barışın sağlanabilmesi için çocuklara, gençlere ve yetişkinlere gerekli olan bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılmasıdır. Reardon (2001)'a göre bireyleri barışı sağlamanın ve sürdürmenin önündeki olası engeller hakkında bilgilendirmek ve onlara engellerin çözümünde gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri öğretmektir. Harris ve Morrison, (2003)' göre ise güvenli bir dünya yaratmak ve sürdürülebilir bir çevre oluşturmak için bireylere, dinleme, yansıtma, problem çözme, iş birliği ve çatışma çözme gibi becerilerin kazandırıldığı ve diğer taraftan şiddetsizlik, sevgi, şefkat ve saygı gibi tutum ve değerlerin aktarıldığı eğitsel süreçtir. Yapılan tanımlardan barış eğitimi, her ne kadar savaş, çatışma, şiddet ve saldırganlığın önleyicisi olarak düşünülse de barış eğitimi sadece şiddet, saldırganlık ve zorbalık gibi olumsuz öğrenci davranışlarının önlenmesinde değil; öğrencilerin öznel iyi oluşları, barışa ve geleceğe yönelik umutları gibi olumlu özelliklerinin geliştirilmesi, desteklenmesi ve güçlendirilmesine katkıda bulunacağı da düşünülmektedir (Sağkal ve Türnüklü, 2017). Bu eksende barış eğitimcileri ve araştırmacıları barış eğitiminin amaçlarını;

- Bireylerin hayatlarını sağlıklı bir ruh haliyle devam etmesini sağlamak (Wulf, 2013),

- Bireylerin sorunlarını çatışma ve şiddet yoluyla çözmelerinin önüne geçmek, insan haklarına saygılı olmalarını sağlamak ve barışı içselleştirmelerine destek olmak (UNESCO, 2005),
- Bireylerin farkındalığını ve davranış becerilerini artırarak onları barışçıl topluluklara dönüştürmek (Karaman Kepenekçi, 2010: 30),
- Bireyleri olası problemlere ve toplumsal uyumsuzluklara yönelik, yenilikçi, yapıcı ve barışçıl çözümler sunabilen nitelikli kişiler olarak yetiştirmek (Galtung, 1997) olarak açıklamışlardır.

Harris'e (2002) göre ise barış eğitiminin on temel amacı vardır. Bunlar; 1. Barış kavramının zenginliğini anlamak 2. Korkulara hitap etmek 3. Güvenlik sistemleri hakkında bilgi sağlamak 4. Şiddet davranışlarını anlamak 5. Kültürlerarası anlayışı geliştirmek 6. Geleceğe dönük yönelim sağlamak 7. Barışı bir süreç olarak öğretmek 8. Barış kavramı ile sosyal adalet kavramını ilişkilendirmek 9. Yaşama saygı duymaya teşvik etmek 10. Şiddeti sonlandırmaktır (Akt. Memişoğlu ve Çatlak, 2016).

21. yüzyıl gümnüz dünyasının en büyük sorunlarından biri olarak devam etmekte olan savaş ve şiddet sarmalının insanlık için büyük bir tehdit oluşturduğu ortadadır. İnsanlık için büyük bir tehdit oluşturan bu problemin ortadan kaldırılabilmesi, yerine huzurun, barışın, hoşgörünün, adaletin ve güvenin getirilebilmesi ancak yeni nesillere barış bilincinin kazandırılmasının gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda barış eğitimi önemli bir kurtuluş yolu olarak görülmektedir (Memişoğlu, 2015; Coşkun, 2012). Nitekim barış eğitimleri yaygınlaştığı takdirde kendileri ve çevreleri ile barışık; insana, doğaya saygılı; eleştirel düşünce kapasitesi ve duygusal zekâları gelişmiş bireyler, dünyamızın daha barışçıl olmasını sağlayacaktır (Mardin, 2015). Dolayısıyla barışın tüm dünya da egemen olabilmesi için, barış eğitimi aracılığıyla barış kültürünün geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum, barışçıl çatışmaların çözümü, diyalog ve uzlaşmacılık öğeleri bakımından ülkelerin eğitim programlarını yeniden gözden geçirmelerini gerekli kılmaktadır (Avcı ve Tarhan, 2015). Nitekim birçok ülkenin barışı sağlamak ve barışa destek olmak için eğitim programlarında değişikliğe giderek barış kültürüne yer verdiği görülmektedir (İmamoğlu ve Bayraktar, 2014). Ayrıca barışın nasıl sağlanacağı, bir diğer deyişle, barış eğitiminin niçin, nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiğine ilişkin araştırmaların hem uluslararası düzeyde hem de ulusal düzeyde de hız kazandığı da görülmektedir (Sevim ve Diler, 2017).

Türkiye'de barış eğitimiyle ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde araştırmaların genel olarak; barış ve barış eğitiminin tarihçesini (Aktaş, ve Safran 2013a; Mardin, 2013; Mardin, 2015), savaş ve barış kavramına ilişkin düşünceleri (Aktaş, ve Safran, 2013b; Demir, 2011; Demirtaş, 1991), öğrencilerin barış eğitimi ile ilgili algılarını (Akyol, 2015; Kanatlı, Schreglmann, 2017), barış eğitimi programının öğrenciler üzerindeki etkisini (Arslan, Günçavdı, ve Polat, 2015; Bihter, 2013; Coşkuner, 2008; Kaya, 2013; Sadrı Damırchi, 2014; Sağkal, 2011; Sağkal, ve Türnüklü, 2017; Sağkal, 2015; Tapan, 2006; Topçu Kabasakal, Sağkal, ve Türnüklü, 2015), öğretmenlerin barış eğitimine ilişkin görüşlerini (Coşkun, 2012; Kartaltepe, 2014; Keçe, Doğan ve Taş, 2016; Memişoğlu, 2015; Mutluer, 2016; Polat, Arslan, ve Günçavdı, 2016), öğretmen adaylarının barış eğitimi hakkındaki görüş ve algılarını (Demircioğlu, Mutluer, Demircioğlu, 2009; Deveci, Yılmaz ve Karadağ, 2008) ve öğretim programlarında barış ve barış eğitimi (Arsal, 2008; Coşkun-Keskin, Keskin, 2009; Önal, ve Arsal, 2015) gibi konuları ele alan nitel ve deneysel çalışmalar olduğu görülmektedir.

Barış eğitimi, günümüz eğitim programlarının temelinde küresel barışın sağlanması ve çok kültürlü yapıya çocukların ve yurttaşların adaptasyonu açısından önemli bir yer tutmaktadır

(Avcı ve Tarhan, 2015). Bu bağlamda ilkököl ve ortaokul düzeyinde barış eğitimi katkı sağlayacak derslerin başında sosyal bilgiler dersinin geldiğini söylemek mümkündür (Mutluer, 2016). Ayrıca ülkemizde eğitimin her kademesinde uygulamaya konulan tüm öğretim programlarında her ne kadar barış eğitiminin hedeflerine ulaşmasını sağlayan bilgi, beceri, değer, kavram ve kazanımlar bulunsa da öğretim programları içerisindeki bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışan en önemli derslerden birinin “Sosyal Bilgiler” olduğu görülmektedir (Memişoğlu, 2015; Kanatlı ve Schreglmann, 2017). Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin barış eğitimi sunma konusunda önemli bir sorumluluğu üstlendiği düşünülmektedir (Keçe, Doğan ve Taş, 2016).

İlgili alan yazın incelendiğinde sosyal bilgiler dersi öğretim programını doğrudan barış eğitimi açısından ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bireye barış eğitimi hedeflerini gerçekleştirecek etkili derslerden biri sosyal bilgilerdir (Demircioğlu, Mutluer ve Demircioğlu, 2009; Keçe, Doğan ve Taş, 2016; Mutluer, 2016). Bilgi, beceri ve değer temelli sosyal bilgiler dersi aracılığıyla barış eğitimi ile ilgili bilgi, beceri ve değerler bireylere kazandırılabilir (Demircioğlu, Mutluer ve Demircioğlu, 2009; Keçe, Doğan ve Taş, 2016). Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel felsefesinin, genel amaçlarının, anahtar yetkinliklerinin, kazanımlarının, beceri ve değerlerinin barış eğitimi ne derece yansıttığının tespiti önemlidir. Bu araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan Sosyal bilgiler dersi öğretim programının (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar) temel felsefesini, genel amaçlarını, öğrenme alanlarını, anahtar yetkinliklerini, kazanımlarını, beceri ve değerlerini barış eğitimi açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçları belirten sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel felsefesinde barış eğitiminin yeri nedir?
2. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel amaçlarında barış eğitiminin yeri nedir?
3. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının anahtar yetkinliklerinde barış eğitiminin yeri nedir?
4. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının öğrenme alanlarında barış eğitiminin yeri nedir?
5. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazandırmayı hedeflediği becerilerde barış eğitiminin yeri nedir?
6. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazandırmayı hedeflediği değerlerde barış eğitiminin yeri nedir?
7. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazanımlarında barış eğitiminin yeri nedir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmanın verileri, nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılarak toplanmıştır. Doküman analizi, yazılı ve görsel malzemenin toplanıp incelemesi olarak açıklanabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2013). Diğer bir ifadeyle araştırmanın konusu ile ilgili bilgi içeren materyallerin analizidir. Bu materyaller (kitap, dergi, gazete, magazin, arşiv, mektup, günlük, resmi yayın ve istatistikler vb.) olabileceği gibi konuyla ilgili film, video veya fotoğraflar şeklinde olabilir (Cansız Aktaş, 2014). Araştırmalarda önemli veri kaynakları olarak kullanılan dokümanlar, hemen nicel hem de nitel araştırmalarda

kullanılabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2013; Cansız Aktaş, 2014). Bu çalışmada buna bağlı olarak sosyal bilgiler dersi öğretim programı barış eğitimi açısından incelenmiştir.

Veri Kaynağı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada doküman olarak Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar) kullanılmıştır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında barış eğitimi ile ilgili bilgiler “öğretim programının temel felsefesi, genel amaçları, öğrenme alanları, anahtar yetkinlikleri, kazanımları, beceri ve değerleri” bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmaya ilişkin veriler 2017-2018 eğitim-öğretim yılında toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz verilerin olduğu gibi gösterildiği, betimlendiği, resmedildiği, anlatıldığı bir irdelemedir (Sönmez ve Alacapınar, 2013). Bu analiz tekniğine göre toplanan veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Ayrıca toplanan verilerin çarpıcı bir şekilde yansıtılabilmesi için de doğrudan alıntılara sıkça yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda araştırmadan elde edilen veriler daha önceden “öğretim programının temel felsefesi, genel amaçları, öğrenme alanları, anahtar yetkinlikleri, kazanımları, beceri ve değerleri” olarak belirlenen temalar altından doğrudan alıntılar yapılarak desteklenmiştir. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği üçgenleme türlerinden araştırmacı üçgenlemesi (Merriam, 2013; Patton, 2014)) ile sağlamıştır. Bu doğrultuda öğretim programından elde edilen veriler araştırmacının yanı sıra iki sosyal bilgiler eğitimi alan uzmanı tarafından bağımsız olarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler araştırmacılar arasında tartışılmış, farklılık gösteren analizler karşılaştırılmış ve gerekli düzenlemeler yapılarak ortak bir sonuca varılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Temel Felsefesinde Barış Eğitimi

Araştırmanın birinci alt amacı olarak Sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel felsefesi doğrudan alıntılar yapılarak incelenmiştir. Barış eğitimiyle ilişkili olan bu ifadelere aşağıda verilmiştir;

“Günümüzün sosyal ve ekonomik koşullarında etkin rol oynayabilecek bireyler yetiştirebilmek, ülkelerin uluslararası alanda rekabet edebilirliği ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu durum; ülkeleri sorumluluk sahibi, problem çözebilen, karar verme becerileri gelişmiş, eleştirel ve inovatif düşünebilen bireyler yetiştirmeye imkân sağlayacak bir eğitim modeli arayışına yönlendirmektedir” (MEB, 2017).

“İş birliğine dayalı öğrenme, iş birliğini ve iletişimi temel alır. Farklılıklara saygı gösterilmesine, farklılıkların zenginlik olarak algılanmasına, düşüncelerin daha rahat paylaşılmasına ve nihayetinde yeni fikirlerin oluşmasına ortam hazırlar. Bu bağlamda öğretim programları; bireyi topluma, toplumu da bireye feda etmeyen, kişi hak ve hürriyetine saygılı, uzlaşmacı bireyler yetiştirmek üzerine temellendirilmiştir” (MEB, 2017).

“Sosyal beceriler başkaları ve çevreyle olumlu etkileşimi destekleyen davranışlardır. Bu beceriler içerisinde başkalarının duygularını anlama, grup etkinliklerinde yer alma, cömertlik, yardımseverlik, başkalarıyla iletişimde bulunma, müzakere etme, sorun çözme ve benzerleri yer alır. Burada önemli olan, kendisiyle ve toplumuyla uyum içinde, sorumluluklarını bilen ve gereğini yerine getirebilen, bir yandan millî, diğer yandan da evrensel değerleri içselleştirmiş öz güven sahibi bireyler yetiştirmektir” (MEB, 2017).

“...hayatın her alanında uygulanabilecek eleştirel sorgulama niteliğine sahip olmanın birey için olduğu kadar, toplumsal yapı için de önemli olduğu, bireylerin böyle bir niteliğe sahip olmasının toplumun gelişmesi ve devamlılığı açısından değer taşıdığı düşüncesi hâkim kılınmıştır” (MEB, 2017).

“Öğretim programlarında öğrencilerin duygusal, zihinsel ve sosyal yeteneklerini mümkün olduğu kadar eş ölçüde geliştirmelerine imkân verilmiştir. Ayrıca eşitlik, adil olma kavramları üzerinde yoğun olarak durulmuş; duyguları dile getirme, düşüncelerini öz güvenle ifade edebilme, öneride bulunma veya bir fikri reddedebilme hakları da düzeylerine uygun şekilde eğitimin parçası hâline getirilmeye çalışılmıştır” (MEB, 2017).

Bu bağlamda öğretim programının temel felsefesinin, günümüz dünyasının değişen koşullarında etkin rol oynayabilecek, sorumluluk sahibi, iletişim becerilerini iyi kullanan, eleştirel düşünen problem çözebilen, karar verebilen, girişimci, uzlaşmacı, yenilikçi, empati kurabilen, farklılıklara saygı gösteren, farklılıkların zenginlik olarak algılayan, milli ve evrensel değerlere sahip çıkan, düşüncelerini özgürce paylaşa bilen, insan haklarına saygılı ve demokrasiden ödün vermeyen bireyler yetiştirmek üzerine kurulduğu görülmektedir. Ayrıca programın “birey” olmanın aynı zamanda çok daha geniş bir “dünya ailesi” ne ait olmak olduğunun bilincinde olan kuşaklar yetiştirmeyi amaçladığı belirtilmiştir (MEB, 2017). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel yaklaşımında öğrencilere kazandırılması hedeflenen niteliklerin barış eğitimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Amaçlarında Barış Eğitimi

Araştırmanın ikinci alt amacı olarak Sosyal bilgiler dersi öğretim programının 18 genel amacı (MEB, 2017) barış eğitimi açısından incelenmiştir. Öğretim programının genel amaçlarından 14 maddesinin barış eğitimi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Barış eğitimiyle ilişkili olan bu amaçlara aşağıda verilmiştir;

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirir (1. Genel Amaç).
2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur (2. Genel Amaç).
3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir (3. Genel Amaç).
4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder (4. Genel Amaç).

5. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olur (6. Genel Amaç).
6. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olur (7. Genel Amaç).
7. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanır (11. Genel Amaç).
8. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir (12. Genel Amaç).
9. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilir (13. Genel Amaç).
10. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri sürer (14. Genel Amaç).
11. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler (15. Genel Amaç).
12. Millî, manevi değerleri temel alarak ve evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilir (16. Genel Amaç).
13. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir (17. Genel Amaç).
14. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır (18. Genel Amaç).

Öğretim programında belirtilen genel amaçlar incelendiğinde; 1. maddede haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireye, 2. maddede demokratik ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olan bireye, 3. maddede hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilen bireye, 4. maddede kültürel mirasın korunmasına ve geliştirilmesine katkı sağlayacak bireye, 5. maddede çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışan bireye, 6. maddede doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen ve eleştirel düşünen bireye, 7. maddede bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanan bireye, 8. maddede bilimsel ahlakı gözetilen bireye, 9. Maddede toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerilerini kullanan bireye, 10. maddede katılımcı ve kendine özgü düşünceleri ifade etmekte çekinmeyen bireye, 11. maddede insan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının bilen ve yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen bireye, 12. maddede evrensel değerleri benimseyen erdemli bireye 13. Maddede ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösteren bireye, 14. Maddede ise ilgi, istek ve yeteneklerinin farkında olan özgür bireye vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda belirtilen nitelikte birey yetiştirmenin barış eğitiminin amaçlarıyla paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Anahtar Yetkinliklerinde Barış Eğitimi

Araştırmanın üçüncü alt amacı gereği, Sosyal bilgiler dersi öğretim programında hayat boyu öğrenme kapsamında her bireyin kazanması beklenen 8 anahtar (Ana Dilde İletişim, Yabancı Dillerde İletişim, Matematiksel Yetkinlik ve Bilim Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler,

Dijital Yetkinlik, Öğrenmeyi Öğrenme, Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yeterlilik, İnisiyatif Alma ve Girişimcilik Algısı, Kültürel Farkındalık ve İfade) yetkinlik (MEB, 2017) barış eğitimi açısından incelenmiştir. Bu bağlamda;

“Ana Dilde İletişim” yetkinliğinde yer alan “...hem sözlü hem de yazılı iletişim kurma becerisine sahip olma... ve başkaları üzerinde dilin etkisinin, olumlu ve sosyal farkındalıkla dili anlama ve kullanma ihtiyacının farkında olma”,

“Yabancı Dillerde İletişim” yetkinliğinde yer alan “yabancı dillere karşı olumlu tutum, kültürel çeşitliliğin değerini bilme, dillere karşı ilgi, merak ve kültürler arası iletişime karşı farkındalık”,

“Matematiksel Yetkinlik ve Bilim Bilim/Teknolojide Temel yetkinlikler” inde yer alan “eleştirel takdiri ve merakı, etik sorunlara ilgiyi hem güvenliğe hem de sürdürülebilirliğe saygıyı, özellikle kendisi, ailesi, toplum ve küresel konularla ilgili bilimsel ve teknolojik gelişmelere değer verme”,

“Dijital Yetkinlik” te yer alan “Günlük yaşam ve iletişim için bilgi toplumu teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılma... diğer taraftan bilgiyi araştırma, toplama ve işleme yeteneğini ile bağlantıları tanımlarken sanalı gerçekten ayırmayı, eleştirel ve sistematik yolda kullanma”,

“Öğrenmeyi Öğrenme” yetkinliğinde yer alan “her durumda öğrenmeyi öğrenme bireyin kendi öğrenme stratejilerini bilmeyi, kendi beceri ve niteliklerinin güçlü ve zayıf yönlerinin... yanında okuryazarlık ve bilişim teknolojilerini kullanma gibi temel becerileri kazanma” ifadesi,

“Sosyal yetkinlik” te yer alan “kişisel, kişiler arası, kültürel ve kültürler arası yeterliliği, ayrıca sosyal ve çalışma yaşamına bireylerin etkili ve yapıcı yolla katılması için bireyleri donatan davranışın tüm formlarını ve gereken yerlerde fikir ayrılıklarını çözmeyi sağlayacak çeşitli davranışlarla bütünüyle donanma... Aynı zamanda yapıcı iletişim yeteneği, tolerans gösterme, farklı bakış açılarını ifade edip anlama ve empati kurma”,

“Vatandaşlık” yetkinliğinde yer alan “insan haklarına tamamen saygılı olmayı, demokrasinin temeli olarak eşitliği içermektedir; bu da farklı dinî ve etnik grupların değer sistemleri arasındaki farkı anlayıp saygı duyma temeline dayanan olumlu bir tavırla olacaktır. Bu yetkinlik, aynı demokratik prensiplere saygı gibi ulusal bağlılığı sağlamak için gerekli olan ve paylaşılan değerlere anlayış ve saygı göstermek kadar sorumluluk hissini ortaya koymayı da içermektedir. Bu yetkinlik; problemleri çözme, iş birliği, dayanışma, karar verme, sorun çözme, yenilikçilik ve katılımcılık gibi temel becerileri kazandırmayı hedefler”,

“İnisiyatif Alma ve Girişimcilik Algısı” yetkinliğinde yer alan “yaratıcılık, yenilikçilik, risk alma, iletişimde bulunabilme etkileyici sunum ve görüşme iş birliği halinde çalışma gibi becerileri kazandırmanın yanında etik değerlerin farkında olmayı da hedefler”,

“Kültürel Farkındalık ve İfade” yetkinliğinde yer alan “Kişinin kendi kültürünü tam olarak anlaması, kültürel tanımlamanın çeşitliliğine saygı doğrultusunda açık bir tutum için temel olabilir. Olumlu tutum aynı zamanda bireysel ifade ve kültürel hayata katılım yoluyla yaratıcılık, sanatsal ve estetik kapasiteyi geliştirmeyi de içermektedir. Aynı zamanda kültürel faaliyetlerde sosyal ve ekonomik fırsatların farkındalığını, kişinin kendi yenilikçi yönünü ve diğerlerinin bakış açısını ifade etmeyi de kapsar” ifadelerine yer verilmiştir.

Doğrudan alıntı yapılan bu ifadelere bakıldığında, aynı öneme sahip olup, birbirini kapsayan ve destekleyen anahtar yetkinliklerin (MEB, 2017) içeriklerinin ve kazandırmayı hedeflediği becerilerinin barış eğitiminin temel amaçlarına uygun olduğu görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Öğrenme Alanlarında Barış Eğitimi

Araştırmanın dördüncü alt amacı gereği, Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan (Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılar) öğrenme alanları (MEB, 2017) barış eğitimi açısından incelenmiştir. Bu bağlamda;

Birey ve Toplum: “Öğrenciler, “ben” ve “biz” olma süreçlerini etkileyen mekânsal, tarihî ve kültürel faktörleri değerlendirme imkânı bulur”.

Kültür ve Miras: “Böylece öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrar. Bunun yanında kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılır”.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler: “Bu öğrenme alanı ile insanın çevresi ve etkileşimini tanımak, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden ve sonuçlarını anlamak ve geleceğe yönelik bireysel ya da toplumsal bakış açısı kazandırabilmek amaçlanmaktadır. İnsan, yer ve çevre etkileşimi, geniş ve renkli bir yelpaze oluşturur. Günümüzün teknolojik gelişmeleri sonucunda insanlar tüm dünya ile iletişim kurabilmekte, bu sayede etkilemekte ve etkilenmektedirler”.

Bilim, Teknoloji ve Toplum: “Teknolojilerin günlük hayatla ne derecede ilişkili olduğunu öğrenirken bazı teknolojik ürünlerin doğaya verdiği zararları tartışır. Bilimsel eserlerin yasalarla korunduğunu fark ederek akademik dürüstlük ilkelerini dikkate alır”.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim: “Ülke ekonomisinde kaynakların sınırlı olduğunu kavramaları, mevcut kaynakları korumak gereğinin önemine inanmaları, kendi ekonomik yaşantısını diğerlerinininkiyle karşılaştırarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaları, yaşadığı yerin ekonomik koşullarını inceleyip bu koşulları geliştirmek için çaba göstermeleri beklenmektedir”.

Etkin Vatandaşlık: “Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar”.

Küresel Bağlantılar: “Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi, teknoloji, kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket hâlinindedir. Böyle bir dönemde devletler de kendisi dışındakilerle bir yandan iş birliği yaparken diğer taraftan rekabet etmektedirler. Öğrencilerin bu ilişkileri kavrama ve değerlendirme konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir. Küresel bağlantılar öğrenme alanı ile gelişen dünyanın gündemini

takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları yetiştirmek amaçlanmaktadır”.

Öğrenme alanlarında yer verilen açıklamalara bakıldığında, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının, “Ben” ve “Biz” olma süreçlerini etkileyen kültürel faktörlerin birleştirici rol oynadığını bilen, bireysel ya da toplumsal bakış açısı kazanan, kültürel mirasın kültürel arası bir zenginlik olduğunu benimseyen, farklılıkları ve benzerlikleri kabullenen, toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü, düzenin nasıl sağlandığını ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu anlayan, karşılaştığı sorunlara çözümler üreten, işbirliğine açık (MEB, 2017) bireyler yetiştirerek barış eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Becerilerinde Barış Eğitimi

Artırmanın beşinci alt amacı gereği Sosyal bilgiler dersi öğretim programını oluşturan öğelerden biri olan “Beceriler” barış eğitimi bakımından incelenmiş ve öğretim programında yer alan toplam 26 beceriden 20 tanesinin barış eğitimi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında “Barış Eğitimi” ile ilgili olduğu tespit edilen beceriler aşağıdaki gibidir;

- Araştırma
- Çevre okuryazarlığı
- Değişim ve sürekliliği algılama
- Dijital okuryazarlık
- Eleştirel düşünme
- Empati
- Finansal okuryazarlık
- Girişimcilik
- Gözlem
- İletişim
- İş birliği
- Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
- Kanıt kullanma
- Karar verme
- Medya okuryazarlığı
- Öz denetim
- Politik okuryazarlık
- Problem çözme
- Sosyal katılım
- Yenilikçi düşünme

Tablo 1. Öğrenme Alanlarında Barış Eğitimi İle İlgili Olan Becerilere İlişkin Bulgular

		ÖĞRENME ALANI						
		BİREY VE TOPLUM	KÜLTÜR VE MİRAS	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	ETKİN VATANDAŞLIK	KÜRESEL BAĞLANTILAR
4.sınıf	BECERİLER	Kanıt kullanma ve Empati	Kanıt kullanma ve Değişim ve sürekliliği algılama	---	Değişim ve sürekliliği algılama ve Yenilikçilik	Öz denetim, Karar verme ve Finansal okuryazarlık	İş birliği, Sosyal katılım ve Karar verme	Araştırma ve Empati

5.sınıf	Sosyal katılım	Araştırma	Çevre okuryazarlığı ve Gözlem	Öz denetim ve Dijital okuryazarlık	İş birliği, Yenilikçilik, Girişimcilik ve Araştırma	Araştırma ve Sosyal katılım	Araştırma ve Yaratıcılık
6.sınıf	Eleştirel Düşünme	---	---	Yenilikçilik ve Araştırma	Girişimcilik, Yenilikçilik ve Araştırma	Eleştirel düşünme ve Politik okuryazarlık	Araştırma ve Eleştirel düşünme
7. sınıf	İletişim ve Medya okuryazarlığı	Kanıt kullanma	Kanıt kullanma ve Problem çözme	---	Araştırma	Problem çözme	İş birliği, Problem çözme, Kalıp yargı ve Ön yargıyı fark etme

Tablo 1 incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen beceriler; kanıt kullanma, empati, değişim ve sürekliliği algılama, yenilikçilik, öz denetim, karar verme, finansal okuryazarlık, iş birliği, sosyal katılım, araştırma ve empati becerileridir.

5. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen beceriler; sosyal katılım, araştırma, çevre okuryazarlığı, gözlem, öz denetim, dijital okuryazarlık, iş birliği, yenilikçilik, girişimcilik ve yaratıcılık becerileridir.

6. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen beceriler; eleştirel düşünme, yenilikçilik, araştırma, girişimcilik ve politik okuryazarlık becerileridir.

7. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen beceriler; iletişim, medya okuryazarlığı, kanıt kullanma, problem çözme, araştırma, iş birliği, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme becerileridir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Değerlerinde Barış Eğitimi ile ilgili Bulgular

Araştırmanın altıncı alt amacı geri, Sosyal bilgiler dersi öğretim programını oluşturan öğelerden biri olan “Değerler” barış eğitimi bakımından incelenmiş ve öğretim programında yer alan 18 değerın tamamının barış eğitimi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında “Barış Eğitimi” ile ilgili olduğu tespit edilen değerler aşağıdaki gibidir;

- Adalet
- Aile birliğine önem verme
- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Eşitlik
- Özgürlük
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Tasarruf
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Tablo 2. Öğrenme Alanlarında Barış Eğitimi İle İlgili Olan Değerlere İlişkin Bulgular

	ÖĞRENME ALANI						
	BİREY VE TOPLUM	KÜLTÜR VE MİRAS	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	ETKİN VATANDAŞLIK	KÜRESEL BAĞLANTILAR
4.sınıf	Saygı ve Sorumluluk	Aile birliğine önem verme, Duyarlılık ve Vatanseverlik	Duyarlılık	Bilimsellik ve Duyarlılık	Sorumluluk ve Tasarruf	Sorumluluk ve Bağımsızlık	Duyarlılık ve Saygı
5.sınıf	Bilimsellik, Aile birliğine önem verme ve Sorumluluk	Estetik ve Duyarlılık	Duyarlılık ve Dayanışma	Dürüstlük, Çalışkanlık ve Bilim etiği	Sorumluluk	Özgürlük ve Bağımsızlık	Duyarlılık
6.sınıf	Dayanışma ve Yardımseverlik	Duyarlılık	Vatanseverlik ve Duyarlılık	Bilimsellik	Vatanseverlik, Duyarlılık ve Sorumluluk	Eşitlik	Duyarlılık
7. sınıf	Özgürlük ve Sorumluluk	Duyarlılık ve Estetik	Özgürlük	Bilimsellik ve Özgürlük	Dayanışma, Dürüstlük ve Çalışkanlık	Barış	Barış ve Saygı

Tablo 2 incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen değerler; saygı, aile birliğine önem verme, duyarlılık vatanseverlik, bilim etiği, sorumluluk, tasarruf ve bağımsızlık değerleridir.

5. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen değerler; bilimsellik, aile birliğine önem verme, sorumluluk, estetik, duyarlılık, dayanışma, dürüstlük, çalışkanlık, özgürlük ve bağımsızlık değerleridir.

6. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen değerler; dayanışma, yardımseverlik, duyarlılık, vatanseverlik, bilimsellik, sorumluluk ve eşitlik değerleridir.

7. sınıf düzeyinde barış eğitimiyle ilgi olduğu tespit edilen değerler; özgürlük, sorumluluk, duyarlılık, estetik, bilimsellik, dayanışma, dürüstlük, çalışkanlık, barış ve saygı değerleridir.

Tablo 3. Öğrenme Alanlarında Barış Eğitimi İle İlgili Olan Kazanımlara İlişkin Bulgular

ÖĞRENME ALANI	4.sınıf		5. sınıf		6.sınıf		7.sınıf	
	Kazanım Sayısı	Barış Eğitimi İlgili Kazanım Sayısı	Kazanım Sayısı	Barış Eğitimi İlgili Kazanım Sayısı	Kazanım Sayısı	Barış Eğitimi İlgili Kazanım Sayısı	Kazanım Sayısı	Barış Eğitimi İlgili Kazanım Sayısı
Birey ve Toplum	5	3	4	3	5	4	4	4
Kültür ve Miras	4	2	5	5	6	-	5	-
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	6	1	5	2	4	-	4	2
Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	1	5	4	4	1	4	4
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	2	6	3	6	3	6	2
Etkin Vatandaşlık	4	4	4	3	6	6	5	5
Küresel Bağlantılar	4	4	5	3	4	3	4	3
TOPLAM	33	17	34	23	35	17	32	20

Tablo 3 incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde 33 kazanımdan 17 kazanımın, 5. sınıf düzeyinde 34 kazanımdan 23 kazanımın, 6. sınıf düzeyinde 35 kazanımdan 17 kazanımın, 7. sınıf düzeyinde ise 32 kazanımdan 20 kazanımın barış eğitimi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

4. sınıf düzeyinde barış eğitimi ile ilgili kazanımlara örnek olarak “Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar”, “Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar” ve “Farklı kültürlere saygı gösterir” kazanımları gösterilebilir.

5. sınıf düzeyinde barış eğitimi ile ilgili kazanımlara örnek olarak “Çocuk haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlallerine örnekler verir”, “Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder” ve “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir” kazanımları gösterilebilir.

6. sınıf düzeyinde barış eğitimi ile ilgili kazanımlara örnek olarak “Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyet, sosyo-ekonomik ve kültürel gruplara karşı ön yargıları sorgular”, “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur” ve “Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar” kazanımları gösterilebilir.

7. sınıf düzeyinde barış eğitimi ile ilgili kazanımlara örnek olarak “Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir”, “Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser” ve “Çeşitli kültürlere yönelik sahip olduğu kalıp yargıları sorgular” kazanımları gösterilebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler dersi öğretim programının (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar) temel felsefesini, genel amaçlarını, öğrenme alanlarını, anahtar yetkinliklerini, kazanımlarını, beceri ve değerlerini barış eğitimi açısından değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Öğretim Programının temel felsefesinin, genel amaçlarının, öğrenme alanlarının, anahtar yetkinliklerinin, kazanımlarının,

beceri ve değerlerinin barış eğitimini ne düzeyde yansıttığı tespit edilmiştir. Mevcut durum itibariyle konu ile ilgili doğrudan yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Günümüzde hâlâ yoksulluk, açlık, savaş, biyolojik felaketler, ırkçılık gibi önemli sosyal sorunlar devam etmektedir (Karababa, 2017). Bu sebeple sosyal bilgiler dersi de sürekli değişen ülke ve dünya sorunlarının farkında olan, sorunların nedenleri araştıran, sorgulayan ve bilgiye dayalı kararlar alarak sorunlara etkili çözümler üreten aktif ve katılımcı küresel vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflemektedir (Demircioğlu, Mutluer ve Demircioğlu, 2009; Preston ve Herman, 1974). Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretiminin bireye kazandırmak istediği evrensel amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar içerisinde barış eğitimine katkı sağlayacağı düşünülen amaçlar şunlardır (Michaelis, 1985; Michaelis ve Garcia 1996, Akt. Öztürk, 2012);

Beceriye ilişkin amaçlar;

- Ön yargıları, basmakalıp örnekleri, propagandaları, varsayımları ve düşünceleri ortaya çıkarma, inceleme, zanları ve değerleri tanımlama,
- Eleştirel ve yaratıcı düşünme problem çözme, karar verme, üst düzey kavrama, analiz, sentez, genelleme gibi süreçleri uygulama,
- Takım, komite ve etkinlik gibi büyük küçük gruplarda çalışma,
- Başkalarına saygı gösterme, onların duygu ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma,
- Grup planlaması, tartışma, değerlendirme, rol alma, problem çözme ve karar verme ile meşgul olma
- Lider ve takipçiler olarak roller alma, grup standartları ve kararlarının oluşumuna katılma uygulamada görev alma.

Değerlere ilişkin amaçlar;

- Başka insanlara, grup ve kültürlere, etnik, ırki ve diğer farklılıklara karşı olumlu tutum sahibi olma/geliştirme,
- Adaleti, eşitlik, otorite, katılım, gerçeklik, vatan severlik gibi birleştirici değerlere, özgürlük, farklılık, mahremiyet, hak edilen süreç, mal ve insan hakları gibi bireysel ve kamusal değerlere bağlı olma,
- Anayasal güvenceleri, demokratik değer ve davranışları, farklı grupların kültürümüze olan katkılarını, toplumumuzu ve diğer toplumlarda bulunan sosyal, ekonomik ve siyasal kurumların görevlerini takdir etme,
- Uzlaşmazlıkları analiz ederken ve adalet, eşitlik ve demokratik değerlerde yargıya varırken değer verme sürecini kullanma,
- İnsan ilişkilerinde sorumluluk, işbirliği, başkaları için endişelenme, açık fikirlilik ve yaratıcılığın önemini bilme.

Sosyal katılıma ilişkin amaçlar;

- Farklı inanç ve kültürlere, ihtiyaçlara, duygulara, sorunlara, başkalarının hedeflerine, birey ve grupların sorumluluklarına, hak ve özgürlüklerin çiğnenmesine karşı duyarlılık gösterme; basmakalıp düşünceleri, önyargıları ve bağınazlığı ortadan kaldırmanın gerekliliğine karşı hassas olma,
- Grup çalışmaları planlamada, karar vermede harekete geçmede, uyuşmazlıkları çözmede, ihtilafli konuları incelemede, lider ve takipçi olarak hizmet vermede, ikna ve arabuluculuk yöntemlerini kullanmada oluşturmacı/yapıcı grup etkileşimi kurma,

- Gerekli eylemleri tanımlama, vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme, koşullar değişince birey olarak rolünü de değiştirme; adalet, eşitlik ve diğer demokratik değerlerin yayılması için başkalarını etkileme; eylemlerin sonuçlarını kabullenme ve bunlarla başa çıkma,
- Katılımın niteliğini, insanın yaşam koşullarının gelişimine katkıyı, birey ve grup eylemlerine ait sürçleri değerlendirme.

Diğer taraftan barış eğitiminin amaçlarına bakıldığında ise barış eğitiminin bireylerin; sosyalleşmesine katkıda bulunmak, barışçıl yaşayabilmeleri için alternatif çözümler önermek, vicdanlarında barışı kalıcı hale getirmek, kendilerinin ve başkalarının hayatlarına saygı duymaya teşvik etme (Harris, 1990); onları çatışma çözme becerileri ile donatmak (Brock-Utne, 2000; Cabezudo ve Haavelsrud, 2007; Carter, 2010; De Paul, 2010; Harris, 2002; Hicks, 1988; Johnson ve Johnson, 2003; Sertel ve Kurt, 2004; Tarhan ve Altun 2016; Toh ve Cawagas, 2010); barışçıl ilişkileri deneyimleyecekleri ortamlar geliştirmek (Haavelsrud, 1987); barışçıl küresel vatandaşlar olarak yetiştirmek (Hettler ve Johnston, 2009; Reardon, 1988); iş birliği içerisinde çalışmaya teşvik etmek (Brock-Utne, 2000); problem çözme yöntemleri kazandırmak (Polat, 2015); insan haklarına saygılı olmalarını ve barışı içselleştirmelerini sağlamak (UNESCO, 2005) ve özgür bireyler olarak yetiştirmelerine destek olmak gibi amaçlarının olduğu görülmektedir.

Yukarıda yer verilen sosyal bilgiler öğretimimin amaçları ve alan yazıda yer alan barış eğitiminin amaçları genel olarak ele alındığında, sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel felsefesinin, genel amaçlarının, öğrenme alanlarının ve anahtar yetkinliklerinin barış eğitimi önemli oranda yansıttığını söylemek mümkündür.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan bilgi, beceri, değer ve kazanımların barış eğitiminin öncelikli olarak kazandırmayı hedeflediği **Bilgi** (barış ve savaş kavramı, uyuşmazlığın anlaşılması, şiddet ve pasif direniş, nükleer sorunlar, çevre sorunları, insan hakları, demokrasi, sürdürülebilir gelişim, dinler arası ve kültürlerarası öğrenme, güç ve gelecek, adalet ve Kalkınma, silahsızlanma, cinsiyet eşitliği, etik, uzlaşma, sosyal içerme), **beceri** (etkili ve şiddet içermeyen iletişim, etkin dinleme, eleştirel analiz ve düşünme, empati, derinlemesine düşünme, yaratıcılık ve inovasyon, ön yargı, ötekileştirmeme, affetme, özür dileyebilme, özgüven merhamet, sabır, karar verme, problem çözme, siyasi okuryazarlık iç huzur, işbirliği ve çatışma çözüme) ve **değerlerle** (kendine ve başkalarına saygı, sevgi, hoşgörü, merhamet, pasif direniş, özgürlük, adalet, tolerans, farklılıklara saygı, İnsan onuruna saygı, sosyal sorumluluk, çeşitliliği kucaklama, doğaya saygı, ekoloji bilinci, açık görüşlülük, ileri görüşlülük cinsiyet hassasiyeti, pozitiflik, yardımseverlik ve şiddetin ortadan kaldırılması) önemli oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir (Castro ve Galace, 2010; Galtung, 1997; Günay, 2004, Harris ve Morrison, 2003; Hicks,1988; Memişoğlu ve Çatlak, 2016; Rosenberg, 2003). Bu bağlamda Sosyal bilgiler dersi öğretim programının içerik, bilgi, beceri ve değerler bakımından barış eğitimi desteklediği görülmektedir (Demircioğlu, Mutluer ve Demircioğlu, 2009).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının amaçları, temel felsefesi ve kazandırmaya çalıştığı beceri ve değerler incelendiğinde öğretim programının ulusal ve uluslararası barışı destekler nitelikte olduğu tespit edilmiştir Keçe, Doğan ve Taş (2016) tarafından yapılan çalışmaya katılan öğretmenlerde benzer ifadelerde bulunarak sosyal bilgiler dersinin ulusal ve uluslararası barışa katkı sağladığını belirtmişlerdir.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel amaçlarında doğrudan ve dolaylı olarak barış eğitimi destek verilmiştir. Öğretim programının genel amaçları genel olarak irdelendiğinde sosyal bilgiler dersi ile asıl hedeflenen barışın destekçisi bireyler yetiştirilmek olduğu görülmektedir. Nitekim yetiştirilmesi istenilen bireylere kazandırılmak istenilen niteliklere bakıldığında bunu görmek mümkündür.

Sonuç olarak yenilenen Sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel felsefesinin, genel amaçlarının, öğrenme alanlarının, anahtar yetkinliklerinin, kazanımlarının, beceri ve değerlerinin barış eğitimi önemli düzeyde yansıttığı tespit edilmiştir.

Elde edile sonuçlar doğrultusunda öğretim programında yer alan barış eğitimi ile ilgili olan kazanım, beceri ve değerlerin nasıl kazandırılacağına ilişkin açıklamalara yer verilebilir. Diğer yandan öğretimin programının uygulayıcısı olan öğrenmelere yol gösterici olması açısından barış eğitime ilişkin etkinlik örneklerine yer verilebilir. Ayrıca öğretim programının yansıtıcı olan öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitapları barış eğitimi açısından incelenebilir. Aynı zamanda konuyla ilgili detaylı nitel ve nicel çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ö, Safran, M (2013a). Evrensel bir değer olarak barış ve barış eğitiminin tarihçesi. *TSA*, 17(2), 131-150.
- Aktaş, Ö, Safran, M (2013b). Ortaöğretim öğrencilerinin savaş ve barış kavramı ile ilgili düşüncelerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1587-1619.
- Akyol, C. (2015). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki barış eğitimi algılarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arsal, (2008). "İlköğretim programları ve barış eğitimi", XVII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Manisa: 1-3 Eylül 2008
- Arslan, Y, Günçavdı, G, Polat, S (2015). The impact of peace education programme at university on university students' intercultural sensitivity. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 174, 2301-2307
- Avcı, C, Tarhan, M (2015). Barış eğitimi kapsamında sosyal bilgiler eğitimi ve Ermeni meselesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), 1-17.
- Aydın, F. (2016). *Günümüz dünya sorunları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bihter, K. (2013). *Barış eğitimi programının kültürlerarası yeterlilik ve çatışma çözme stratejilerine etkisi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli.
- Brock-Utne, B (2000). Peace education in an era of globalization. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 12(1), 131-138.
- Cabezudo, A, Haavelsrud, M (2007). Rethinking peace education. In C. Webel & J. Galtung (Eds.), *Handbook of peace and conflict studies* (pp. 279-296). New York: Routledge.
- Cansız Aktaş, M (2014). "Nitel Veri Toplama Araçları". Mustafa Metin (Ed.) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (ss. 337-371) Ankara: Pegem A Akademi.
- Carter, C C (2010). Teacher preparation for peace education. In C. C. Carter (Ed.), *Conflict resolution and peace education: Transformations across disciplines* (pp. 187-205). New York: Palgrave Macmillan.
- Castro, I, Galace, J (2010) *Peace Education: A pathway to a culture of peace* (2nd Ed.) Quezon City: Center for Peace Education.
- Coşkun, Y (2012). *İlköğretim programlarında barış eğitimi ve barış eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Coşkun, E (2008). *Barış eğitimi programının öğrenci şiddeti üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Coşkun-Keskin, Keskin, (2009). “Cumhuriyet dönemi ilköğretim 1. Kademe) sosyal bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak “barış” ın yeri”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (7), 69-92.
- De Paul, S, V (2010). Peace education in elementary teacher education of Tamilnadu. In C. C. Carter & R. Kumar (Eds.), *Peace philosophy in action* (pp. 141-159). New York: Palgrave Macmillan.
- Demir, S (2011). Türkiye’de barış eğitimine bakış: tanımlar, zorluklar, öneriler: nitel inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, (4), 1727-1745.
- Demircioğlu, İ, Mutluer, C Demircioğlu, E (2009) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının barış eğitimi hakkındaki görüşleri; KTÜ fatih eğitim fakültesi örneği, Giresun Üniversitesi Fen, Sosyal ve Çevre Eğitiminde Son Gelişmeler Sempozyumu Kitabı, 348- 355.
- Demirtaş, A (1991). Barış, savaş ve eğitim, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 41-4.
- Deveci, H., Yılmaz, F Karadağ, R (2008). Öğretmen adaylarının barış eğitimi algıları. *Eurasian Journal of Educational Research* (30) 63–80.
- Fountain, S (1999) *Peace Education in Unicef*. New York, Programe Division.
- Galtung, J (1997). *Peace education is only meaningful if it lead to action*. Unesco Courier Press, 50, 4-8.
- Günay, M (2004). Barış bir ütopya mıdır? *Kaygı*, 3, 65-72.
- Haavelsrud, M. (1987). Peace education operationalization of the peace concept. *Bulletin of Peace Proposals*, 18(3), 363-374.
- Harris, I M (1990). The Goals Of Peace Education, *Peace Review: A Journal of Social Justice* 2(2), 4-7.
- Harris, I M (2002). Conceptual underpinnings of peace education. In G. Salomon & B. Nevo (Eds.), *Peace education: The concept, principles, and practices around the world* (pp. 15-25). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Harris, I M, Morrison, M L (2003). *Peace education* (2nd ed.). Jefferson, NC: McFarland.
- Hettler, S, Johnston, L M (2009). Living peace: An exploration of experiential peace education, conflict resolution and violence prevention programs for youth. *Journal of Peace Education*, 6(1), 101-118.
- Hicks, D (Ed.) (1988). *Education for peace: Issues, principles and practice in the classroom*. London: Routledge.
- İmamoğlu, H, F, Bayraktar, G. (2014). Türk ve Macar üniversite öğrencilerinin barış kavramına ilişkin algılarının karşılaştırılması. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 20-44.
- Johnson, D W Johnson, R T (2006). Peace education for consensual peace: the essential role of conflict resolution. *Journal of Peace Education*, 3(2), 147-174. doi:10.1080/17400200600874792.

Johnson, D W, Johnson, R T (2003). Controversy and peace education. *Journal of Research in Education*, 13(1), 79-91.

Kanatlı, F, Schreglmann, S (2017). İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin savaş ve barış kavramlarına yönelik metaforik algıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37), 127-146.

Karababa, S (2017). Çocuk edebiyatı yapıtlarının barış eğitiminde farkındalık oluşturması bağlamında incelenmesi. *Journal Of Awareness*, 2(7), 165-186.

Kartaltepe. O (2014) *Okul öncesi öğretmenlerinin barış eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kaya, B. (2013). *Barış eğitimi programının kültürlerarası yeterlilik ve çatışma çözme stratejilerine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Keçe, M, Doğan, C, Taş, M (2016). Sosyal bilgiler derslerinde barış eğitimi: öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir çalışma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(USBES Özel Sayı II), 1432-1468.

Kepenekçi, Y. (2010). Üniversite öğrencilerinin ulusal ve uluslararası barışa ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 43(2), 27- 49.

Keskin, S C, Keskin, Y (2009). Cumhuriyet dönemi ilköğretim 1. kademe) sosyal bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak barışın yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 69-92.

Laing, R. D. (1978). *The Politics of Experience*. London: Penguin

Mardin, N B (2013) “Barış Eğitimi”, Barış Kültürü Ve Eğitimi Çalıştayı, 21.Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı, Baskı: HTC Ofset, Basım Tarihi: Şubat 2013. 11 Mayıs 2012, İstanbul Boğaziçi Üniversitesi.

Mardin, N B (2015). Barış eğitimi nedir? *Türkiye Özel Okullar Birliği Dergisi*, 8(31), 54-57.

Memişoğlu, H (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının barış ve barış eğitimine ilişkin Görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), 151- 175.

Memişoğlu, H, Çatlak, İ H (2016). Barış ve barış eğitimine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(USBES Özel Sayı II), 1543-1571.

Merriam, S B (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed. S. Turan). Nobel Akademik Yayıncılık.

Mutluer, C (2016). Sosyal bilgiler dersinin barış eğitimindeki yeri: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Route Educational and Social Science Journal*, 3(1), 62-74.

Önal, G, Arsal, Z (2015). İlkokul ve ortaokul öğretim programlarında barış eğitimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), 176-191.

- Özdemir, H, Çelik, F (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin savaş ve barış kavramlarının öğretimine ilişkin görüşleri. *Turkish History Education Journal*, 6(1), 100-128.
- Öztürk, C (2009). "Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış", Cemil, Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, içinde (1-32), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: PegemAkademi.
- Polat, S (2015). "Diğerlerinin Görüşü Bağlamında Barış ve Empati" (Emekli Bakış Bağlamında Barış ve Empati). "Empati Geliştiren ve Geliştiren: Çocuk ve Empati, Yücel Kabapınar'ın editörlüğünü yaptığı Çocuk ve Empati, 135-153. Ankara: Pegem Yayınları.
- Polat, S, Arslan, Y, Günçavdı, G (2016). The Qualities of Teachers Who Instruct Peace Education: Views of Prospective Teachers' Who Attended the Peace Education Programme. *Journal of Education and Practice*, 7(28), 36-45.
- Preston, R C, Herman, W L (1974). *Teaching social studies in the elementary school*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Reardon, B (1988) Educating for global responsibility: Teacher designed curricula for peace education.
- Reardon, B (2001) *Education for a culture of peace in qendar perspective*. Paris; Unesco Publishing.
- Rosenberg, B M (2003) 'Nonviolent communication' Weeks, Dudley, 1994 'Eight Essential Steps to Conict Resolution.
- Sadri Damırchi, S (2014). *Barış eğitimi programının yedinci sınıf öğrencilerinin çatışma çözme ve iletişim becerilerine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Sağkal, A S (2015). *Barış eğitimi programının dokuzuncu sınıf öğrencilerinin şiddete yönelik tutumları, sosyal problem çözme becerileri ve sınıf iklimi üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. İzmir.
- Sağkal, A, S, Türnüklü, A (2017) Barış eğitimi programının lise öğrencilerinin öznel iyi oluş ve umut düzeyleri üzerindeki etkileri. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*. 7(47), 69-85.
- Sağkal, A. S. (2011). *Barış eğitimi programının ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri, empati düzeyleri ve barışa ilişkin görüşleri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Sertel, J. M. ve Kurt, G. (2004). Winpeace barış eğitimi: barış bireyde başlar. İstanbul: Ekspres Basım.
- Sevim, F Ö, Diler, R (2017). Din kültürü ve ahlak bilgisi (dkab) derslerinde barış eğitiminin yeri. *Journal of International Social Research*, 10(51), 833-846.

Sönmez, V, Alacapınar, F. G. (2011). Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tapan, Ç (2006). *Barış eğitimi programının öğrencilerin çatışma çözme becerileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Tarhan, M, Altun, A (2016). UNESCO ve barış eğitimi. *International Journal of Field Education*, 2 (2), 58-71.

Toh, S H, Cawagas, V F (2010). Peace education, ESD and the earth charter: Interconnections and synergies. *Journal of Education for Sustainable Development*, 4(2), 167-180.

Topçu Kabasakal, Z, Serdar Sağkal, A, v Türnüklü, A (2015). Barış eğitimi programının öğrencilerin şiddet eğilimleri ve sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 43-62.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), (2005). Framework for teachers. India: New Delhi.

Wulf, C (2013). Human development in a globalized world. Education towards peace, cultural diversity and sustainable development. *Revista española de pedagogía*, 71(254), 71-86.